

ДОКУМЕНТИ И МАТЕРИАЛИ

ОТ ТАЙНИТЕ НА ЧЕРВЕНАТА АРМИЯ ДО НАЛАГАНЕТО НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКИЯ МОДЕЛ В БЪЛГАРИЯ КАК ДНЕВНИКЪТ НА ДИМИТРОВ РАЗКРИВА ИСТИНАТА ЗА СТАЛИНИЗМА В БЪЛГАРИЯ

ПРОФ. Д.И.Н. МАНЧО ВЕКОВ

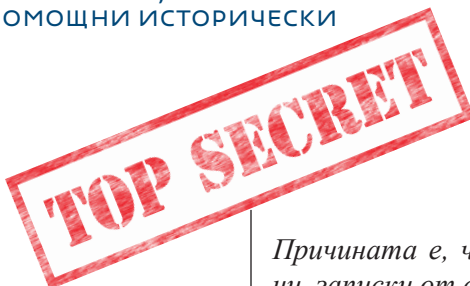
ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
ПРИ БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ,
РЪКОВОДИТЕЛ НА СЕКЦИЯ „ПОМОЩНИ ИСТОРИЧЕСКИ
НАУКИ И ИНФОРМАТИКА“

ГЛ. АС. Д-Р ДЕСИСЛАВА КОСТАДИНОВА

ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
ПРИ БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ,
СЕКЦИЯ „ПОМОЩНИ ИСТОРИЧЕСКИ НАУКИ
И ИНФОРМАТИКА“

Резюме: Представените документи са неизвестни досега, въпреки че голяма част от информацията за режима и влиянието на Сталин е вече публикувана. Тези материали за пръв път стават достояние на широката публика благодарение на личния дневник на Георги Димитров.

Причината е, че те съдържат произнесени речи, записки от срещи, разговори, приеми и беседи в тесен кръг със Сталин, за които самият той не е давал да се правят стенограми. Тези записки допълват малко известни факти, за които няма запазен друг източник на информация. Хвърлят светлина върху налагането на сталинския модел, политическите репресии, изграждането на българската армия и влиянието на външни фактори като САЩ и Великобритания. Целта е да се осигури по-пълно и обективно изучаване на най-новата ни история, разкривайки както съветската помощ, така и личната отговорност на Сталин и БКП за политическите процеси в страната.

Ключови думи: Втора световна война, Й. Сталин, армия, отбрана, документи.

FROM THE SECRETS OF THE RED ARMY TO THE IMPOSITION OF THE SOCIALIST MODEL IN BULGARIA HOW DIMITROV'S DIARY REVEALS THE TRUTH ABOUT STALINISM IN BULGARIA

PROFESSOR DCS MANCHO VEKOV

HEAD OF DEPARTMENT AUXILIARY SCIENCES OF HISTORY, INSTITUTE FOR HISTORICAL STUDIES
– BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

DEISLAVA KOSTADINOVA

CHIEF ASSIST. PROF., PHD, AUXILIARY SCIENCES OF HISTORY, INSTITUTE FOR HISTORICAL
STUDIES AT THE BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES.

Abstract: *The presented documents are hitherto unknown, despite the large volume of information already published about Stalin's regime and influence. These materials are being made available to the public for the first time thanks to Georgi Dimitrov's personal diary. The reason for this is that they contain speeches delivered, notes from meetings, conversations, receptions, and discussions held in a narrow circle with Stalin, for which he himself had forbidden the creation of shorthand reports (stenograms). These records supplement little-known facts for which no other source of information has*

been preserved. They shed light on the imposition of the Stalinist model, political repression, the building of the Bulgarian Army, and the influence of external factors such as the USA and Great Britain. The goal is to ensure a more complete and objective study of our modern history, revealing both Soviet assistance and the personal responsibility of Stalin and the BCP (Bulgarian Communist Party) for the political processes in the country.

Key words: *World War II, J. Stalin, army, defense, documents.*

Може би читателят недоумява как досега са останали необнародвани документи на Сталин, отнасящи се до историята на съветската армия, като се знае, че по времето на култа към личността на Сталин по тези въпроси беше натрупано огромно количество литература. Тук става дума за произнесени речи на срещи и разговори, на приеми и беседи в тесен кръг. И заслуга за това има Георги Димитров, който си е водил подробен дневник. Сталин не е давал да се правят стенограми и записки по време на тези беседи и тостове. Г. Димитров има заслугата пред съветската военно-историческа наука, че ѝ остави важни документи. Първите документи нямат пряко отношение към българската история, но ние ги обнародваме, защото те са провокирани от Г. Димитров и благодарение на него остават като важен извор за изследователите. И още едно уточнение: те стават достояние на съветските изследователи още през 1990 г., когато бяха обнародвани във вестник „Совершенно секретно“, № 12. Сега се обнародват за пръв път в България, защото представляват интерес и за българските изследователи на военното изкуство и на Втората световна война.

Втората група документи се отнасят до българска проблематика и се обнародват изцяло за пръв път. Това става възможно след либерализацията на достъпа до архивите. По ред проблеми на следвоенна България се хвърля допълнителна светлина и по този начин се дава възможност за по-пълното и обективно изучаване на най-новата история на България, върху която най-много се чувства влиянието и прилагането на практика на Сталиновия модел за изграждането на социа-

лизма. За пръв път се изясняват важните въпроси за осигуряването на отбранителната способност на българската армия, за помощта, която СССР и лично Сталин оказват на нашата армия при въоръжението, подготовката на кадри и др. Особено интересни са проблемите около националния въпрос на Балканите, за взаимоотношенията между България и нейните съседи. Сталин за пръв път поставя въпроса за формите на федериране, които трябва да се прилагат така, че да се запази териториалната цялост на България.

Документите, макар и малко на брой и кратки по своето съдържание, дават възможност в детайли да проследим и възстановим по-точно българската военно-политическа мозайка, да се открие по какви линии и направления върви съветската помощ за изграждането на българската армия. Материалите обхващат едни от най-дискутираните напоследък етапи в процеса на българското приобщаване към съветския блок, разкриват вината на Сталин и личната му отговорност за политическите репресии в България, за налагане и механично пренасяне на сталинския модел на социализма.

Документите показват опитите на БКП да привлече военни кадри на ръководна работа извън комунистическата партия, как постепенно се освобождава от тях и налага кадри без опит във военната област, обсебва военното пространство от членовете на БКП. Прави впечатление, че на отговорни военни постове се издигат политемигранти комунисти, минали през различни съветски военни академии и школи, хора, които имат доверието на Кремъл.

Документите разкриват кои са основните политически фигури у нас – Димитров, Коларов и Червенков. Вярно е, че за първи човек в партията и държавата е наложен Трайчо Костов, който се ползва с голямото доверие на Г. Димитров и Сталин, но след това той е заменен от В. Червенков. Измислено е обвинение в шпионаж и национализъм, за да бъде снет от отговорния пост. Така се установява господството на външните кадри на партията – емигрантите, на които в СССР се има по-голямо доверие.

Макар и да е осигурено юридически доминиращото съветско влияние в България, Сталин се съобразява, докато не е завършена Втората световна война, а и след нея с мнението на своите съюзници от коалицията. От документите ясно личи намесата на САЩ и Англия по време на изработване на Съглашението за примирие с България. За пръв път ние научаваме за дейността на Марк Етридж, пратеника на Труман в България по време на първите парламентарни избори през ноември 1945 година. Той трябва да отговори на Труман има ли демокрация у нас, в страната липсват ли условия за провеждане на демократични парламентарни избори, правителството има ли представителен характер. Мисията на Етридж тревожи Г. Димитров и Тр. Костов: какво и как ще докладва той. Дейността на Етридж в България, срещите и разговорите му с видни общественици в България заслужават специално проучване. Поне това ни подсказват документите.

Много от споменатите детайли бяха неизвестни, а другите – „неудобни“ за обнародване. Табуто с гриф „Строго секретно“ дълго ще стои.

Документите се придружават от авторски анотирани заглавия и са подредени хронологично. Датите са поместени в горния десен ъгъл непосредствено под заглавието. Текстът се дава без изменения, подчертаните думи са с получен шрифт. Източникът е посочен в края на документите.

№ 1

Реч на Й. Сталин на обяд, даден от народния комисар на отбраната К. Е. Ворошилов по случай 10 години от създаването на Червената армия. Изяснява основни въпроси от теорията и историята на военното изкуство в Русия и на Съветската армия. Тостът на Г. Димитров и критичните бележки на Сталин към неговото изказване (1)

7 февруари 1937 г.

Сталин: Искам да кажа няколко думи, може би неспазни. Руските царе са направили много лоши неща. Те са грабили и поробвали народите. Те са водили войни и са заграбвали земи в интерес на помешчиците. Но те са направили едно добро дело: създали са огромна държава – до Камчатка. Ние получихме в наследство тази държава и за първи път ние, болшевиките, сплотихме и укрепихме тази държава като единна и неделима държава не в интерес на помешчиците и капиталистите, а в полза на трудещите се, на всички велики народи, които съставляват тази велика държава. Ние обединихме държавата по такъв начин, че всяка част, която би била откъсната от общата социалистическа държава, не само би нанесла ущърб на последната, но и не би могла да съществува самостоятелно и неминуемо би попаднала под чуждо робство. Затова всеки, който се опитва да разруши това единство на социалистическата държава, който се стреми към отделянето от него на отделни части или националности, той е враг, заклет враг на държавата, на народите на СССР. И ние ще унищожаваме всеки такъв враг, макар „и да е“ стар болшевик, ние ще унищожава целия му род, цялото му семейство. Всеки, който със своите действия и мисли, да и мисли, посяга на единството на социалистическата държава, безпощадно ще го унищожаваме. За унищожаването на всички врагове докрай на тях самите, на техните родове! (Одобрителни възгласи за великия Сталин.)

Сталин: Аз не съм завършил своя тост. Твърде много се говори за велики вождове, но делото не може да победи, ако няма условия за това. При това – главно в средните кадри – партийни, стопански, военни. Те избират вожда, те разясняват позициите на масите, те осигуряват успеха на делото. За тези средни кадри! Те не се натрапват, те не се забелязват.

Димитров: И за този, който ги вдъхновява, показва им пътя, води ги – др. Сталин!

Сталин: Не, не. Главното е в тези средни кадри. Генералите нищо не могат да направят без добро офицерство. Защо ние победихме Троцки и другите? Известно е, че Троцки след Ленин беше най-популярният в нашата страна. Популярни бяха Бухарин, Зиновиев, Риков, Томски. Нас малко ни познаваха. Мен, Молотов, Ворошилов, Калинин тогава. Ние бяхме практики по времето на

Ленин, негови сътрудници. Но нас ни поддържаха средните кадри, разясняваха нашата позиция на масите, а Троцки не обръщаше на тези кадри никакво внимание.

Димитров: И затова, че след Ленин Вие показвахте верния път и твърдо и мъдро провеждахте неговото дело. Имало е в историята случаи, когато приемниците са погубвали делото на своите предшественици.

Ворошилов и Молотов: Димитров иска да произнесе тост!

Димитров: Аз не мога да добавя нищо към това, което др. Сталин казва за безпощадната борба срещу враговете и за значението на средните кадри. Това ще бъде отчетено в партията и аз самият ще направя всичко, което е по силите ми, за да бъде отчетено и в редовете на Коминтерна, но аз съм длъжен да кажа, че не е само мое дълбоко убеждение, но това аз и сам съм преживял в затвора, в условията на най-тежки изпитания, че най-великото щастие за социалистическата революция и за международния пролетариат е, че след Ленин др. Сталин продължи неговото дело с такава непоколебимост и гениалност по остриите завои на историята и осигури победата на делото. Не бива да се говори за Ленин, без да го свързваме със Сталин! За др. Сталин! (Всички вдигат чаши.)

Сталин: Аз много уважавам др. Димитров. Ние сме приятели и ще си останем приятели. Но аз не съм съгласен с него. Той даже не се изрази по марксистки. За победата на делото са необходими съответните условия, а вождове ще се намерят. Не е достатъчно да се покаже само верният път. Нали и английската партия има, според нас, правилна политика, но нищо не може да направи, защото средните кадри се намират на страната на лейбъристите. Френската партия води правилна политика, а социалистическата партия е все още силна. Основното е – в средните кадри. На това трябва да се обърне внимание и никога да не се забравя, че при други равни условия средните кадри решават успеха на делото.

Хрушчов: А ние имаме щастливо съчетание – велик вожд и средни кадри.

*В „Совершенно секретно“, № 12 (19), 1990
№ 2*

Реч на Й. Сталин на обяд, даден от него по случай поредната годишнина от създаването на Червената армия. Критикува военното минис-

терство за нехайството в обучението и преобучението на военните кадри, за слабостите в самолетостроенето. Сталин отговаря на въпроси на Г. Димитров (2)

7 февруари 1940 г.

Сталин: Троцки държеше за старите офицери, специалисти, които често ни изменяха. А ние обратното, подбирахме верни революционери, хора, свързани с масите, предимно унтерофицерите от нисшия състав, макар че ясно съзнавахме огромното значение на старите специалисти. Владимир Илич първоначално беше склонен да мисли, че аз се отнасям с пренебрежение към специалистите. За тази цел той ме вика в Москва на разговор. Троцки и Петяков искаха да докажат правотата на своята теза и се застъпваха за двама много известни специалисти по военното дело. Но точно тогава се получи съобщение от фронта, че един от тях се е предал, а другият е дезертирал от фронта. Като получи тази телеграма, Ленин изобличи Троцки и Петяков и призна правилността на нашите действия.

Обядът продължи от 5,30 до 9,00 часа. Тъкмо се готвехме вече да си тръгваме, Сталин неочаквано каза: „Искам думата“ – повдигна в знак на тост чашата:

Нас историята малко ни поразглези. Ние получихме сравнително лесно много успехи. Това създаде у мнозина чувството на самодоволство, което е много опасно. Хората не искат да се учат, макар и условията за това у нас [да] са прекрасни. Те мислят, че щом те са работници и селяни с мазолести ръце, те вече всичко могат и няма повече какво да учат и да работят над себе си. А сред тях има много тъпи хора.

Ние имаме много честни, храбри хора, но те забравят, че само една храброст (пропуснат текст)... трябва и да се знае, да умееш. „Век живей, век се учи“. Нужно е постоянно да се учим и всеки 2 – 3 години отново да се учат. Не се изучават уроците от финландската война, уроците от войните в Европа.

Ние победихме японците при Халкингол. Но нашите самолети се оказаха по-лоши от японските както по скорост, така и по възможности за високо летене. Ние не сме готови за такава въздушна война, която днес се води между Германия и Англия.

Оказа се, че нашите самолети могат да се задържат във въздуха само 35 минути, а немските и

английските по няколко часа! Ако нашите въздушни сили, нашият транспорт и т.н. не са на равнището на нашите врагове (а също и на всички капиталистически държави и на тези, които се пишат за наши приятели!), те ще ни глътнат. Само при равни материални сили ние можем да победим, тъй като ние имаме за опора народа, той е с нас. Но затова трябва да се учим, трябва да знаем, да умеем.

Нека кажа и това, че досега никой от военното ведомство не ни е сигнализирил за слабостите в нашето самолетостроене. Никой от вас не е мислил за това, което говорих. Аз се обръщам към нашите конструктори и ги питам: Може ли и ние да направим такива самолети, щото и те да се задържат толкова много във въздуха, както и на нашите врагове? Отговарят ми: „Можем, но никой не ни е поставял такава задача!“ Сега тези слабости се изправят. Сега се преустройва и нашата пехота, кавалерията ни е била винаги добра, но сега трябва да се заемем сериозно с авиацията и противовъздушната отбрана.

С това аз всеки ден се занимавам. Никой от вас за това и не мисли. Засега аз съм сам. Защо аз мога да се уча, да чета, да мисля за това всеки ден, защо вие не можете да правите това? Не искате да се учите, самодоволно си живеете. Разпилявате наследството на Ленин. (Калинин: „Нужно е да се помисли за правилното разпределение на времето, тъй като то не стига“.)

Не, не в това е работата! Кадрите ни са нехайни, не искат да се учат и преобучават. Изслушват ме и всичко пак си остава по старому. Но аз ще ви покажа, вие това добре знаете, какво мога аз, ако изляза вече от нетърпение. Такава плесница ще ви удара за това нехайство, че всичко ще се разтрепери.

Аз вдигам чашата за тези комунисти, за тези болшевики – партийни и безпартийни (безпартийните комунисти обикновено са по-старателни!), които разбират, че трябва да се учат и да усъвършенствуват своите знания.

Всички стояхме прави и слушахме мълчаливо, тъй като никой не очакваше от Сталин такива нравоучения. В очите на Ворошилов се появиха сълзи. По време на своя тост Й. Сталин често се обръщаше към Каганович и Берия. Никога аз не бях виждал – пише Г. Димитров – и слушал Сталин, както тази вечер, приятна вечер.

В „Совершенно секретно“, № 12 (19), 1990

№ 3

Бележки на В. Коларов относно възгледите на Й. Сталин по националния въпрос на Балканите. България трябва да има силна и добре въоръжена армия (3)

28 януари 1945 г.

Идеята за включването на Турция в някаква си Балканска федерация (авансирана например от Англия) е нелепа. Никога балканските народи, които са били под турско иго, не ще се съгласят Турция по един или друг начин да засили своето влияние на Балканите. Ако Турция (по внушение) би се опитала да се намеси със сила, то тя трябва **ДА БЪДЕ ОТБЛЪСНАТА СЪС СИЛА**¹. За това е необходимо България да има силна и добре въоръжена армия. България тогава ще предявява своята сметка. **ТУРЦИЯ НЯМА МЯСТО НА БАЛКАНИТЕ.**

СЪЮЗЪТ МЕЖДУ БЪЛГАРИЯ И ЮГОСЛАВИЯ – митнически, политически, културен и военен, който с течение на времето, когато условията (вътрешни и външни) позволят, ще бъде превърнат във федерация на южните славяни. Остава обаче неразрешен въпросът за формата на федерацията – двуединна федерална държава от Югославия и България – българското разбиране, или федерална държава от шест южнославянски области – България, Сърбия, Македония, Черногорие, Хърватско и Словенско – югославянското разбиране. **НЕ БИВА ДА СЕ ИЗПОЛЗУВА ТЕЖКОТО ПОЛОЖЕНИЕ, В КОЕТО Е ИЗПАДНАЛА БЪЛГАРИЯ**, за да бъде тя погълната. България има да играе важна роля на Балканите... По отношение на нея не бива да се хитрува, нужна е пълна искреност и от двете страни.

БЪЛГАРИЯ И ТУРЦИЯ. България има права и интереси на Егейско море – Дедеагач и пр., но за правата е нужна сила. **НУЖНО Е БЪЛГАРИЯ ДА ИМА СИЛНА АРМИЯ.** Една реакционна Гърция, която би била враждебна на България, на българо-югославския съюз, ще загуби Солун. Българо-югославският съюз трябва да се опира на своята въоръжена сила, за да се пази от бъдеща агресия.

МЕЖДУНАРОДНОТО ПОЛОЖЕНИЕ И СОЦИАЛИЗМЪТ

Капиталистическият свят се раздели на две враждебни части – демократическа и фашистка. Съветският съюз се възползва от това, за да бие най-опасната за славянството – Германия. Но и

след смазването на Германия опасността от война (нападение) ще продължава да съществува. Германия е една велика държава с крупна индустрия, с крепка организация, с кадри, с традиции; тя не ще се примири с поражението си и продължава да бъде опасна за славянския мир, в който тя е виждала своя враг. Но империалистическата опасност може да дойде и от друго място. КРИЗАТА НА КАПИТАЛИЗМА днес се заключава именно в разпадането и взаимното отслабване на двата враждебни лагера. Това благоприятства за победата на социализма в Европа и пр. Но не трябва да се отказваме от идеята, че победата на социализма може да дойде само чрез съветската власт. Тя може да дойде и при други политически системи, например при демокрацията, парламентаризма и даже при конституционната монархия. Нима ако в монархическа Англия бъде проведена национализация на минната индустрия, на железниците, на земята и пр., това не ще ли бъде стъпка към социализма...

БЪЛГАРИЯ ТРЯБВА ДА РАЗВИЕ СИЛНА ИНДУСТРИЯ. Тя трябва сама да строи локомотиви, вагони, мотори, трактори, земеделски и други необходими машини. Трябва да се проучат недра на България (може да се счита за сигурно, че и там ще има петрол), да се развие минната промишленост чрез създаването на смесени руско-български дружества. Помощта на Съветска Русия и в това отношение е **ОБЕЗПЕЧЕНА** на България.

ЦПА при ВС на БСП, ф. 147, оп. 2, а.е. 1025.

№ 4

Писмо на Г. Димитров до Трайчо Костов. Среци и разговори на Й. Сталин с българска военна делегация. Да се създаде увереност и спокойствие във военните кадри и промишлените кръгове против всевъзможни необосновани и случайни притеснения и репресии

30 юни 1945 г.

1. Изпращам ти по Кинов шест чисти листа, подписани от мен, съгласно твоето искане.
2. Военната делегация се връща по моему с добро настроение. Аз я приех и имах продължителна беседа с Дамяна (Дамян Велчев – министър на войната – б. а.) и другите генерали. В петък Дамян и Кинов (Иван Кинов – началник на Генералния щаб – б. а.) от „Большого друга“ (псевдоним на Й. Сталин – б. а.). За всичко това Кинов ще трябва подробно да Ви информира. Надявам се, че и нашата работа

по военна линия значително ще бъде облекчена след това посещение на Дамяна, Кинова и другите генерали.

3. Дамян подробно ми изложи техните (на Дамяна, Стайнова – министър на външните работи – б. а. и др.) болки. Главната молба от негова [страна] беше да се създаде **УСПОКОЕНИЕ И УВЕРЕНОСТ** (подчертано от ГД – б. а.) във военните и промишлени кръгове, за да могат да се отдадат всеотдайно на своята работа, без да се опасават, че могат да бъдат подложени на всевъзможни необосновани и случайни притеснения и репресии. Разясних му, че нашата партия е изключително заинтересована в установяването на строг ред, спокойствие и увереност за утрешния ден на всички военни и други кадри, които поддържат програмата на Отечествения фронт или най-малко да не се държат враждебно към него. Но не всичко зависи от нас, от нашата партия. Зависи и от успехите на нашите съюзници и в частност от Кимон (Кимон Георгиев – министър-председател на – България б. а.), Дамяна и другите и преди всичко строго да съблюдават това, което аз казах в моя отговор на приветствието на ЦК относно нашите съюзници. Уверих ги, че ако те така се държат за Кимона, Дамяна, Стайнова и другите, ние ще искаме те да останат на своите места. Разделихме се много „задушевно“, но трябва да се очакват от тях дела в това отношение.

Що се касае до нашата партия, няма да бъде зле, особено през време на изборната кампания, да се вземат редица мерки, които външно да демонстрират известна демократичност в отношението на тези елементи, които не представляват (не се чете) особена опасност за Отечествения фронт.

4. Пращам ви редица доклади и стенограми. Надявам се, че могат да ви бъдат полезни. Използвайте ги обаче като **СЛУЖЕБНИ** материали.

Много поздрави на теб, на Чанкова и Вълка, както и всички наши познати.

Стискам ти ръката

Г. Димитров

30 юни 45 г. Р. С. Очаквам по куриер да получите вашата информация и периодика.

ЦПА при ВС на БСП, ф. 1, оп. 7, а.е. 388.

№ 5

Трайчо Костов информира съвещание на ЦК на БКП – 26 и 27 август 1945 г., за указанията на Й. Сталин за тактиката на БКП след отлагането на парламентарните избори, насрочени за 26 август. Сталин: СССР няма да си разваля отношенията с Англия и Америка заради България.

26-27 август 1945 г.

Ние получихме известни указания от др. Сталин^{2*}, които ни навеждат на мисълта, че може би в това отношение – в борбата срещу десните елементи в ОФ партии – не сме били на съвсем прав път. Другарят Сталин ни предупреждаваше, че в навечерието на Берлинската конференция ние не бива по никакъв начин да допуснем правителствена криза и стесняване на базата на ОФ. Той ни упрекваше в не съвсем правилно отношение към Н. Петков и неговата група, в прекалено груба намеса във вътрешните работи на БЗНС, в нежелание да търпим каквато и да е критика. Той ни посочваше, че не можем да искаме от другите съюзнически партии да бъдат 100 процента убедени и искрени отечественофронтовци, каквито сме ние, да бъдат по всички въпроси на нашето мнение. Той ни предупреди, че в такива междинни партии не може да няма колебание, но ние трябва по-търпимо и по-гъвкаво да се отнасяме към тези колебания.

За нашето желание да изчистим изведнъж нашия път др. Сталин ни упрекна, че ние предпочитаме да се движим по паркет, отколкото по грубия и изровен път на действителния живот. Вие си спомняте, че ние се опитахме да се отнесем към тези съвети на др. Сталин сериозно и с всичкото внимание, което те заслужават; взехме решение да направим всичко възможно да избегнем кризата и завързахме дълги преговори, установихме се при анализа на Петковата група (4), че не би било правилно да се сложи знак на равенство между нея и Гемето (5). Най-сетне съгласихме се, че англофилските и американофилските тенденции у Петков и Чешмеджиев (6), това, че тия приятели започнаха да гледат с едното око към СССР, а с другото към Англия и Америка, не могат да се смятат за окончателно основание за изхвърлянето им от ОФ при сегашното международно положение, когато СССР тоже държи на съюза си с Англия и Америка...

Рубен Леви: (7) България беше тил на Червената армия до Потсдам, ние воювахме заедно с Червената армия. Англия и Америка не можеха

при това положение да провеждат открито своите интереси в България. След свършване на войната и конфронтацията в Потсдам ние престанахме да сме тил на Червената армия. Англия и Америка след края на войната активизираха своята политика в България и на Балканите, започнаха да вземат по-активно участие в контролната комисия.

ЦПА при ВС на БСП, ф. 1, оп. 5, а.е. 71, л 2-38.

№ 6

Сталин дава кураж на Г. Димитров след отлагането на изборите: Не се плашете от Сащ и Англия

15 октомври 1945 г.

Драги Трайчо,

1. От разговорите, които имах с „большим другом“ (Сталин – б. а.) и с Молотов, ясно е, че не се налагат никакви отклонения от курса, който се установи, когато бяхте тук. Тоя курс трябва да проведем твърдо и последователно, не смуцавайки се от възможни угрози и ноти. Важното е Отечественият фронт да получи на предстоящите избори възможно по-съкрушителна победа (отложени за 18 ноември – б. а.) над реакцията и нейните сподвижници и партийни агентури. Разбира се, ние ще имаме немалко трудности и след изборите, и в бъдещото народно събрание, но тези трудности толкова по-лесно ще преодолеем, колкото нашата победа в сегашните избори бъде по-значителна.
2. Аз не вярвам, че при сегашните условия е възможно обединение на земеделските групи. Правилна е вашата установка, че Обовци (8) трябва да вземат лозунга за обединението в своите ръце. На Гичева и Вергил (10) Димов ние не можем да се полагаме. Никакъв ангажимент те публично няма да вземат в полза на ОФ. Разговорите и преговорите между нас и тях по моему трябва час по-скоро да се завършат. Тия преговори на дело не дават никакви практически резултати и са от естество само да усилват смута, колебливостта сред земеделците относително твърдостта на позициите на ОФ. Те действуват върху отечественофронтовските земеделци в известна степен демобилизиращо. Вместо безплодни разговори и преговори със земеделските политикани, ние трябва да концентрираме максимално своите усилия на избирателната кампания

сред селските маси и на въздействие на земеделските дейци по места.

Най-сърдечни поздрави на всички Ви.

Г. Димитров

ЦПА при ВС на БСП, ф. 1, оп. 7, а. е. 517.

№ 7

Писмо на Г. Димитров до Тр. Костов във връзка със завръщането му в България. Мисията на американския представител Марк Етридж и журналиста Маркъм

28 октомври 1945 г.

Драги Трайчо,

1. След няколко дена ще бъда най-сетне в София. Оказа се не така лесно да се освободя от тукашните свои obligations. Моля Ви устройте така, че моето пристигане да може да стане при **НУЖНОТО ИНКОГНИТО**, без разгласяване, посрещане и пр., кога и как ще се съобща за идването ми, ще решим, когато се видим. Проверете поставен ли е телефон ВЧ в моята основна квартира, за да можем да имам **ПРЯКА** връзка с Москва. На това особено настояват известните вам *Большия друзья* (Й. Сталин – б. а).

По тяхно указание за мен се организира на първо място съветска* охрана. Тъй като това обстоятелство може да предизвика за нас известна неприятност от политически характер (**БЪЛГАРСКИ** деятел по **СЪВЕТСКА ОХРАНА** в своята собствена страна!), много те моля обсъди с Югова и вземете съответните мерки, за да бъде тази охрана възможно по-добре замаскирана и не стане публично известна. До края на месец ноември ще бъда в София на разположение на ЦК, на Степанов и Андрейчин (11). Степанов ще може да бъде използван за работа непосредствено в ЦК, а Андрейчин, по всяка вероятност, по линия на Министерството на информацията.

2. По мисията на Етридж (12) аз вече Ви съобщих моето мнение. Да получи по възможност най-широка информация – това е и важно, и необходимо. Но това, което става във връзка с неговата мисия, мирише на прекалено и по моему **ВРЕДНО** преклонение пред американците. Едва ли не се представи той като някакъв месия за България. Като че ли от Трумана зависи изключително съдбата на българския народ. Между това не подлежи на никакво

съмнение, че не е Америка, която ще бъде решаващият фактор в урегулирането на нашето международно положение. Трябва да се внуши и на правителството, и на съюзниците да съблюдават необходимата в случая съдръжаност, „чувството за мярка“ и националното достойнство. Вредно е да се допусне, щото в народа да се сложи убеждението, че по-рано всички наши надежди да се възлагаха на СССР, а сега тия надежди вдруг се обръщат към Америка, към Трумана.

Въобще, нужно е да се вземат срочно необходимите мерки против увлечения в това отношение.

Изглежда, че клеветникът Маркъм още свободно се шири у нас и подкрепя демонстративно Етридж... Непонятно защо правителството не обяви публично неговото безобразно и провокационно поведение. В коя уважаваща себе си страна е възможен подобен скандал? Глупаво и вредно раболепие пред американците.

3. Въпросът за помещенията е решен положително. Сега се изяснява конкретният способ за оформянето на тяхното предаване на народа, и то така, че да не бие на очи **КАКВО СЪВЕТСКОТО ПРАВИТЕЛСТВО ПОМАГА НЕПОСРЕДСТВЕНО НА КОМУНИЗМА** в ущърб на другите отечественофронтовски партии. Поговорете по този въпрос с Бирюзов (13) и Кирсанов (14) и предложете подходящ модус.
4. Въпросът за българските студенти в СССР е отпаднал, що се касае до настоящата учебна година. Ще се уреди положително за идната година. Имайте това предвид и доскоро виждане. Много сърдечни поздрави на всички Ви.

Г. Димитров

ЦПА при ВС на БСП, ф. 1, оп. 7, а. е. 539.

№ 8

Писмо на Г. Димитров до Тр. Костов относно съдбата на немските трофеи в България и за уреждането на някои стопански въпроси

2 ноември 1945 г.

1. Гръцките разписки ги получих и ги предадох, гдето трябва.
2. Христо Радевски (15) пристигна. Неговата информация върху положението у нас видимо е силно повлияна от шума на опозицията. Той ми говори за наличието на „много силно опозиционно настроение“ против Отечество-

ния фронт... Дадох му конкретни указания за неговата работа като пресаташе на легацията, но изглежда не е той човекът, който би могъл да прояви необходимата инициатива и настойчивост за тая мисия.

3. По въпроса за параходите (16) ТУКАШНИТЕ СПЕЦИАЛИСТИ са дали заключение, ЧЕ НЯМА ОСНОВАНИЕ да се продават тия параходи на България... СЧИТАТ ГИ ЗА НЕМСКИ ТРОФЕИ. По тоя въпрос написах на „большого друга“^{1*} и го помолих той да се намеси, иначе въпросът няма да се реши положително. Засега обещаха да дадат необходимото разпореждане. За вагоните се вземат нужните мерки.
4. Аз вече съм, тъй да се каже, на СТАРТ. В кой ден ще полетя към вас, това зависи само от технически причини^{2*}. Много съжалявам, че моето пътуване не може да се организира така просто и леко, като това на Васил (17). Органите проявяват токова по моему ПРЕКАЛЕНО усърдие (достигащо понякога до страшна боязън и секретност), което е от естество само да забави моето заминаване. Но аз съм принуден да търпя и да се подчинявам, тъй като изпълняват „ПРИКАЗИ СВИШЕ“. Не успях да ги убедя, че за мен не е необходимо да предприемат такива мероприятия както например, когато заминават зад граница големите съветски хора.

Както и да е, скоро ще се видим.

Най-сърдечни поздрави на всички ви.

Г. Димитров

ЦПА при ВС на БСП, ф. 1, оп. 7, а. е. 542.

№ 9

Бележки на Васил Коларов по сключване на мирния договор. За отношението на Сталин към българските искания и др. (18)

П. Стайнов/27 януари 1946 г.

1. Същата вечер прием у Сталин и два часа разговор.
2. По примирието.

Много работи са удовлетворителни, което не ни удовлетворява (?). То е, за да не създават прецедент.

ПОТЪРСЕТЕ МОДУС ДА ВИ ПОМОГНЕМ.
Параходите (19)

3. Сталин: От вас нищо не искаме. Кажете вие. Когато се касае до славяните, няма нужда от договори, ние вярваме във вас. Кажете вие какво искате? Ние искаме вие да чувствувате нашата подкрепа. Вие можете да се облекчите на нас.

Ние искаме увереност, че никога България няма да застане на враждебни инициативи и агресии. Международният престиж на България след Московското съвещание нараства. Това ни потвърждава наш представител в Париж, Анкара и Вашингтон.

При посещението на английския и американския посланик им разясних тълкуването на Съветския съюз на Московските решения. То е меродавно. Мисията на Стайнов ни каза, че Московското решение не иска от нас никакви условия и ние сме изтълкували неправилно решенията на Москва, като сме поставили условия и сме започнали преговори.

Мисията на Вишински. Не е имало никаква мисия, а само да съобщи решенията на Москва. Английският и американският посланик нищо не възрази. Аз казах, че въпросът е ликвидиран. Нашият превод на решението е точен.

4. Турският посланик ни пита: дали не сме кювлили нещо срещу Турция и дали не са ни искали да сключим федерация с Югославия.
5. Френският посланик ми каза, че бил доволен, че се явил да ни срещне в Москва. Имал нареждане да не се присъединява към Англия и Америка.

ЦПА при ВС на БСП, ф. 147, оп. 2, а. е. 1033

№ 10

Съвети и указания на Й. Сталин по някои въпроси на осигуряване на отбраната на страната и критерии за издигането и подготовката на кадри в България (20)

29 юли 1949 г.

(Из протокола на пленума на ЦК на БКП от 4 август 1949 г.)

Владимир Поптомов: Преминаваме към втора точка от дневния ред. Информация за срещата на членове на ПБ с членове на ЦК на ВКП(б) и др. Сталин. Има думата др. Червенков.

Червенков: Другари, по решение на ПБ, след като ние получихме съгласието на ЦК на ВКП(б), ние, тримата другари, Г. Дамянов, А. Югов и В.

Червенков, на 29 юли със специален самолет, изпратен от ЦК на ВКП(б), заминахме за Москва. Същия ден в 23 часа бяхме приети от др. Сталин в неговия кабинет в Кремъл. Присъствуваха освен др. Сталин другарите Маленков, Булганин и Вишински. Ние изложихме нашите въпроси, които бяха подготвени и приети в заседанието на ПБ, по които искахме да получим съвети и указания от Сталин. Това бяха главно две групи въпроси: първо, въпросите на партийното и държавното строителство, в смисъл на организацията на работата и свързаните с това размествания, и, второ, нашите търговски отношения с Югославия. Ние поставихме по-конкретно такива въпроси: да чакаме ли с разместванията по партийна и държавна линия до изборите, или да ги направим веднага; как да постъпим с осъществяването на практическите изводи от случая с Трайчо Костов; да разделим ли Вътрешното министерство и държавна сигурност; за работата на ПБ, на Секретариата, за функциите на Оргбюро, неговото място в общата система на работата ни, за възстановяване на областите – партийни и административни, за необходимостта да имаме няколко души съветски специалисти в областта на вътрешната търговия, ценовата политика, планирането, специално планиране на земеделието, по финансите, при Министерския съвет и ПБ в течение на няколко месеца; за моста на Дунава, по разселване на турците и др. Ние изложихме тези въпроси и получихме по тях пълен отговор и указания. Ние бяхме приети изключително сърдечно. Освен тази среща в кабинета на др. Сталин в Кремъл ние бяхме поканени на другия ден от др. Сталин, по-точно през нощта на другия ден, в неговата вила, където присъствуваха освен др. Сталин другарите Маленков, Берия, Микоян, Каганович и Булганин. Там ние имяхме възможност да се консултираме и по други въпроси и да чуем новите съвети и указания на др. Сталин. Ще ви доложим указанията и съветите на др. Сталин и от двете наши срещи.

Др. Сталин каза, че не е целесъобразно министър-председателят да бъде едновременно и министър на външните работи. Министър-председателят не бива да ръководи едно или друго министерство^{6*}. Той трябва да си запази резерви. Министърът, да речем, трябва да направи разузнаване, да опита някъде почвата, него изпращат; министърът може да направи грешка. За това министър-пред-

седателят трябва да има възможност да поправи грешката. Той затова трябва да бъде с развързани ръце. Той може да смени министъра. Той не трябва да взема върху себе си непосредствената отговорност за даден ресор. Ние това никога не сме правили, казва др. Сталин. Тази лоша привичка съществува във Франция. Ленин беше винаги против това. Не правете това. Решително не го правете.

Разумно отстранявайте, т.е. след разумна подготовка, компрометираните, съмнителните. Трябва да бъдат заменени старите и компрометирани специалисти и висши ръководни лица, в това число и министри, с нови хора отдолу. Не търпете и не дръжте стари специалисти в търговията. Те не искат да търгуват със съветските хора. Те са привикнали към комисиони, към подаръци. Отдолу издигайте нови хора. Отнасяйте се с доверие към младите кадри. Млади хора растат у вас. Действайте по-смело. У вас стана, каза др. Сталин, онова, което ние преживяхме. Мнозина в правителството у нас в 1925 г. бяха шпиони, разобличени после като шпиони, един след друг ние ги отстранявахме. По едно време в ГПУ, по-рано ЧЕКА, от всички ръководни дейци комай един Джержински беше само честен. Неведнъж в Съвета на народните комисари Ленин оставаше в малцинство. Той дохождаше в ПБ да търси подкрепа и ние го поддържахме. Така че не смятайте, че у вас с Костов е станало нещо необикновено. Костов очевидно има нещо много да разкаже. Трябва да разкаже.

Не бива да делите, да разпокъсвате вътрешното министерство. Това е неправилно. ПБ трябва да допълните. Не се затваряйте в тесния кръг по подобие на средновековните цехови майстори, които строго са пазили тайната на своето дело. Нека повече другари се учат да ръководят и растат като партийни и държавни ръководители. И се обърна към нас:

- Растат ли у вас кадри? Растат. Щом растат, трябва да се издигат. Оргбюро е необходимо.

Ние му казахме, че Оргбюро досега просто не си е намерило мястото и не знаем какво да го правим.

- Да, Оргбюро, с какво трябва да се занимава? С проверката на практическите работи на партийните организации. Как ние правим? – каза той. – Два пъти в месеца или веднъж в месеца, според обстоятелствата, Оргбюро изслушва доклад на секретаря на даден

областен комитет и едновременно съдоклад на съответния инструктор на ЦК на ВКП(б). Проверява работата, набелязва изводи, практически заключения. Това е работата на Оргбюро, с друга работа то не се занимава. Добре е, казва др. Сталин, да имате трети секретар на ЦК. Това е полезно. Дали да бъде член на ЦК или Политбюро, вие решавате.

Др. Сталин даде веднага съгласие да дойдат у нас за няколко месеца съветски специалисти по въпросите на вътрешната търговия, ценовата политика, планирането на селското стопанство, финансите. Също така наша група другари да изучи организацията на работа в апарата на ЦК на ВКП(б).

- Трябва да имате областни партийни организации. Това също така е полезно. Трябва да имате поне 4-5, а може и 9. Областни партийни организации, според др. Сталин, са необходими.

Колкото се отнася до броженето сред турското население на южната граница за изселване, др. Сталин забелязва, че ние би трябвало да се освободим от турците, да намерим възможности и начини действително да ги изселим. Тоя елемент е неблагоприятен. Той ни посъветва да опитаме между помациите дали не можем да подедем движение за православие, да създадем такава група, която да се бори за православна вяра. Ние изказахме известно съмнение, че резултат надали ще има.

- Вие не казвайте така, у нас в Грузия имаше такъв опит и се увенча с успех.
- В каква посока се развива вашата икономика, икономиката на България – ни запита др. Сталин.

Ние му дадохме известни обяснения, във връзка с това той каза:

- Във всички основни произведения вие трябва да имате свои. Само тогава вие ще бъдете действително независими. Вие трябва да правите локомотиви, да имате свой бензин. У вас непременно трябва да има нефт. Лошо търсите. Ние ще ви изпратим наши разузнавачи. Електричество вие трябва да имате не по-малко, отколкото Италия. Вие имате много реки. Изпратете ваши хора тук да се научат да строят електростанции.

Ние се оплакахме, че няма да ни стигне хлябът с около 200 000 тона. Но др. Сталин обеща, че

ще ни помогнат. Ние се възползувахме от обстановката да се поконсултираме по известни въпроси, като например своеобразната форма на пролетарската диктатура у нас, за народните съвети, за Отечествения фронт.

Целият, попитахме ние, от 9 септември до края на 1947 г. у нас, до национализацията, можем ли да го считаме като период подготвителен, в който се слагат елементите на народната демокрация, който се завършва именно с национализацията на крупния капитал, от който момент може да говорим за оформена своеобразна форма на пролетарската диктатура, нашата народна демокрация? Да – каза др. Сталин, – това е правилно. Тоя период е подготвителен. Не може пролетарската диктатура да започне по-рано от национализацията на крупния капитал.

Отечественият фронт, народните фронтове не са органи на властта. Те са органи за мобилизация на масите. У вас Отечественият фронт заменя съветите, в смисъл на обхват на трудещите се маси. Когато у вас народните съвети се развият, Отечественият фронт ще отпадне. Може би той да остане като известна форма за агитация и пропаганда.

Що се отнася до моста на Дунава, др. Сталин обеща пълна поддръжка.

Считам за нужно особено да ви спра вниманието върху една бележка на др. Сталин. Стана въпрос за Трайчостовския случай и за това, че ние трябва да проявим решителност в изчистването на обкръжението на Трайчо Костов в държавния и партийния апарат. Те ще ви задушат, ако вие с тях не се справите. Какво чакате? – ни каза др. Сталин. Очевидно впечатлението на нашите съветски другари е, че ние си бавим и им е непонятно това.

Ние казахме на др. Сталин следното:

Нашият ръководен колектив – ЦК и ПБ, още понастоящем не е монолитен. Др. Г. Димитров не успя да завърши процеса на изработката на докрай крепко сплотен ръководещ колектив. Тоя процес вървеше под негово ръководство, но той не успя да го доведе докрай. А той трябваше да се довърши, ние с общи усилия трябва да го довършим. Но това ние не можем да направим без постоянната помощ на ЦК на ВКП(б) и лично на др. Сталин. Поради което, разрешете ни, казахме ние на др. Сталин, да ви безпокоим, може би често.

- Но какво – каза др. Сталин, – ще помогнем. Това не е безпокойство. Щом като вие считате

за необходимо да се обръщате към нас, обръщайте се.

Когато ние вече си отивахме от неговата вила на 1 август, на прощаване др. Сталин ни каза:

- Свободно се обръщайте по всичко.

Преди това, при тостовете, които у съветските другари не са просто тостове, а при тях се казват много съществени неща, др. Сталин вдигна чашата за нашата дружба. Др. Каганович произнесе кратко слово. Той каза, че др. Сталин им казал какво царска Русия не е съумяла да има България като своя съюзница, на своя страна, защото е водила глупава политика. Др. Сталин се обади: България е но-близо до нас, не Югославия, а България е по-близо до нас. Освен това др. Каганович в своето слово каза, че те в ЦК на ВКП(б) и сега всеки ден се учат от др. Сталин. Ние вдигнахме и тримата наздравица за нашия вожд и учител др. Сталин.

По Югославия. Това е въпросът за моста. Между нас и Югославия вече фактически не става никаква търговия. Тя е замряла. Но за нас е жизнен въпросът за транзита. Ние трябва да излезем от тази зависимост, затова ни е необходимо за една, две години да бъде построен мостът при Гиген. Ние получихме съгласие за помощ.

Това е информацията за нашата среща.

ЦПА при ВС на БСП, ф. 1, оп. 5, а.е. 41.

БЕЛЕЖКИ

1 Като генерален секретар на Коминтерна Г. Димитров присъства на манифестацията и парада на Червения площад по случай 10-годишнината от Октомврийската революция. След това е даден обяд от народния комисар на отбраната К. Е. Ворошилов, на който присъстват членовете на Политбюро. На обяда е поканен и Г. Димитров в качеството си на генерален секретар на Комунистическия интернационал. Традиционният тамада при подобни случаи е А. И. Микоян, член на ПБ и народен комисар на външната търговия. Тук се произнасят речи и вдигат тостове, но ние провеждаме само тостовете на Сталин и Г. Димитров. Мотивите за това са, че речта на Сталин не е обнародвана досега. Тя се е считала като обикновен традиционен тост в един тесен кръг, в който Сталин за пръв път казва много истини. Сталин е забранил в подобни случаи да се обнародват изказвания и ако не беше Г. Димитров, който си е водил дневник, тази реч на Сталин, в която разглежда проблема за военните кадри и критериите за тяхното издигане и запазване, нямаше да бъде съхранена.

Г. Димитров се изказва под формата на тост, в който той разглежда важни актуални въпроси на Комунистическия интернационал. Документът за пръв път се обнародва на български език.

2 След традиционната манифестация и парада на Червения площад по случай поредната годишнина на Октомврийската революция Сталин кани на обяд членовете на ПБ и висши военни командири. Присъстват Молотов, Калинин, Ворошилов, Берия, Микоян, Шверник, Булганин, Маленков, Шчербаков, командващият Московския военен окръг армейски генерал Маленов. Присъства и Г. Димитров. И тук, записвайки в своя дневник тоста на Сталин, оставя на историята на военното изкуство и на войните един ценен документ. Провежда се разговор за Гражданската война в Русия и за Южния фронт, където възникват сериозни разногласия между Сталин и Троцки. Г. Димитров запитва Сталин по какъв признак е ставал подборът на ръководните военни кадри. И тази реч не е обнародвана на български език. Запазена е пак благодарение на Г. Димитров.

3 На 23 януари 1945 г. в Москва пристига българска правителствена делегация. На следващия ден Сталин и Молотов приемат Кимон Георгиев в качеството му на министър-председател на България и Антон Югов като министър на вътрешните работи. Те са пристигнали в Москва във връзка със сключването на съюзен договор между България и Югославия. От югославска страна са пристигнали Моша Пияде и Хербрант – секретар на ЦК на Югославската компартия, и посланикът Симич.

На 28 януари 1945 г. Сталин устройва прием за българската и югославската делегация. От българска страна за приема са поканени Г. Димитров, Кимон Георгиев, А. Югов, Д. Михалчев и Тр. Костов. Документи за присъствието на В. Коларов на приема няма. В. Коларов по това време не заема никакъв държавен или партиен пост. Той още не се е завърнал в България. Но той сам е озаглавил своите бележки: „Няколко Сталинови схващания за България – Турция“. Това може да означава, че му е разказано или сам той лично е присъствал. Главното е, че той предава възгледите на Сталин за българо-турските отношения. Идеята за включването на Турция в една Балканска федерация е идея на Чърчил.

Сталин не е разрешавал на подобни срещи да се стенографира неговите изказвания. От записките на В. Коларов може обаче да се съди за темите, които са били засегнати от Сталин в беседата му с българите. Интересното е, че във всяка среща с делегати от славянските страни Сталин говори за ролята на славянството в следвоенното устройство и за миналото му. Сталин по няколко повода говори за старото и новото русофилство.

Англия и САЩ се обявяват против създаването на федерация от България и Югославия. Те са за Балканска федерация с непременно участие не само на Гърция, но и на Турция, която според тях трябва да има и да играе ръководна роля. (Вж. Исусов, М. Сталин и България. С., 1991 г., с. 64-65.)

4 Никола Петков (21 юли 1893 – 23 септември 1947 г.) – министър без портфейл в първото отечественофронтовско правителство (1944-1945 г.), лидер на опозиционния Български земеделски народен съюз и редактор на в. „Народно земеделско знаме“ (1945-1947 г.), депутат в Шестото велико народно събрание (1946-1947 г.), осъден на смърт през лятото на 1947 г. по измисленото обвинение за „противодържавна“ и „антинародна“ дейност.

5 Георги Михов Димитров – Гемето (15 април 1895 – 28 ноември 1972 г.) – лидер на Българския земеделски народен съюз, принуден от НК на ОФ през януари 1945 г. да подаде оставка от длъжността главен секретар на съюза. Неговите привърженици са обвинени за противници на Отечествения фронт и са наречени „геметовци“, а тяхната политическа линия – „геметовщина“.

6 Григор Иванов Чешмеджиев (1879-1945 г.). Завършва юридическо образование. Политик и обществен деец. Един от изтъкнатите дейци на БРСДП и създател на НС на ОФ (1943-1944 г.). Министър в първото отечественофронтовско правителство. През август 1945 г. преминава в опозиция и става един от най-авторитетните лидери на БРСДП(о). Директор е на в. „Свободен народ“. Умира след излизането на първия брой на вестника.

7 Рубен Аврамов Леви, завеждащ отдел „Пропаганда и агитация“ в ЦК на БКП.

8 Александър Обов (1887-1975 г.) е роден в гр. Плевен. Завършва право. Член на БЗНС от 1904 година. Член на ПП на БЗНС и секретар на съюза от 1914 до 1919 година. Избиран неколккратно за народен представител, министър на земеделието и държавните имоти (1920-1923 г.). След Девети юни 1923 г. организира на борба земеделските дружби в Плевенско срещу превратаджиите. Емигрира след потушаването на въстанието. В България се завръща през 1933 година. От 1935 до 1944 г. е един от водачите на БЗНС „Александър Стамболийски“. След 9 септември 1944 г. е главен редактор на съюзния орган в. „Земеделско знаме“, министър е в правителството на ОФ и подпредседател на Министерския съвет. Обявява се против съсловния принцип и преустройството на БЗНС на нова идеологическа основа. За тази му позиция е снет от съюзното ръководство. По-късно преминава на отечественофронтовски позиции.

9 Димитър Любомиров Гичев (1893-1965 г.). Член на БЗНС от 1911 година. Един от създателите на БЗНС „Врабча“ I и негов ръководител. Избиран много-

кратно за народен представител. Един от ръководните дейци на демократическата опозиция в борбата ѝ срещу авторитарния режим на цар Борис и създател на „петорката“. Влиза в споразумение и с БРП. През Втората световна война стои на антигермански и антифашистки позиции, но не влиза в ОФ. Участва в правителството на К. Муравиев, за което е осъден. Като един от най-влиятелните лидери на БЗНС, водач на най-силното течение – „Врабча“ I, той е освободен от затвора при условие, че ще подкрепи ОФ и правителството в борбата срещу опозицията на Н. Петков. На 10 октомври 1946 г. се обединява с Н. Петков.

10 Вергил Димов (1901-1979 г.). Член на БЗНС от 1920 година. Емигрант в Прага след 9 юни 1923 година. През 1926 г. се завръща в България и последователно е главен секретар на ПП на БЗНС „Врабча“ I, министър на обществените сгради в правителството на Народния блок. След 1934 г. участва активно в опозицията на режима, отказва обаче сътрудничеството си с БРП. Обявява се против въвлечането на България във Втората световна война на страната на държавите от хитлеристката ос. Участва в правителството на К. Муравиев (2 – 8 септември 1944 г.) като министър на вътрешните работи. След 9 септември 1944 г. е съден от Народния съд. Пуснат на свобода, минава в опозиция на ОФ власт, за което е подложен отново на преследване и затвор. Освободен е през 1945 г. и е включен в състава на Върховния съюзен съвет на БЗНС.

11 Г. Андрейчин (1894-1952 г.). През 1913 г. емигрира в САЩ, където участва активно в американското профсъюзно движение. От 1920 г. живее в СССР. За участие в обединената аутисталинска опозиция през 1927 г. е изключен от ВКП(б). От 1936 до 1945 г. е заточен в Сибир. През 1945 г. е освободен, завръща се в България и заема ред отговорни постове, но през 1949 г., загубил покровителството на Г. Димитров, отново е арестуван, обвинен в троцкизъм. Умира в заточение. Вж. по-подробно: Солженицын, А. Архипелаг ГУЛАГ. Т. 2. М., Советский писатель, 1989, с. 359-360; Головкин, В. А. и др. Между Москвой и Западом. Изд. „Око“, 1994 г., Харков, с. 277; България – непризнатият противник на Третия райх. С., 1995, 188-190; Исусов, М. Цит съч., с. 99.

12 Марк Етридж, един от най-големите журналисти на века, известен със своите либерални възгледи, независим общественик, собственик на два вестника. На 18 ноември 1945 г. в България ще се провеждат избори. За да бъде наблюдател, лично е пратен от тогавашния президент на САЩ Труман. Престоява три седмици в България. Пътува из страната и се среща с много български политици и държавници, беседва с населението. Той трябва да докладва дали в България липсват условия за провеждане на демократични избори. От България заминава за Москва. Американският посланик в Москва Хариман не е доволен от доклада на Етридж. По време на съвещанието на външните ми-

нистри в Москва през декември 1945 г. американският държавен секретар Бърнс запознава Молотов с доклада на Етридж. Молотов се съмнява в обективността на Етридж. В разговор със Сталин Бърнс го заплашва с обнародване на доклада на Етридж, в който той застъпва тезата, че в България българското правителство не е представително и че у нас няма условия за провеждане на демократични избори.

Сталин не се доверява на констатациите на Етридж и изпраща в България Иля Еренбург, за да опише истинското положение. (За посещенията на Етридж в България вж. Чакалов, Г. Офицер за свръзка (1941-1946 г.). Мисията на Марк Етридж. С., 1993, с. 105-131.

13 Сергей Бирюзов – генерал, заместник-председател на Съюзническата контролна комисия (СКК) в България.

14 Степан Кирсанов – пълномощен министър на СССР в България.

15 Христо Радевски – български писател, пресаташе в Българската легация.

16 Става дума за претенциите на България към съветските държавни органи. Още през октомври Тр. Костов иска срещу потопените кораби „Цар Фердинанд“ и „Бургас“, които били дадени под наем на немците, германците да ни отстъпят техни три параклада, за които България има официални документи за принадлежност. Тези кораби обаче са иззети от съветското командване като германско трофейно имущество. Според договора за примирие не се смятат за трофейни, а само се използват от съветското командване. По този повод Г. Димитров пише на Тр. Костов, че се е обърнал за съдействие лично към Сталин.

17 Васил Коларов се завръща в България през септември 1945 година. Сталин задържа В. Коларов поради неуреденото още международно положение на България. Неговата коминтерновска биография според Сталин ще плаши съюзниците и може да се изтълкува, че България се готви да се съветизира.

18. На 6 януари 1946 г. в СССР пристига делегация в състав Кимон Георгиев – министър председател, Антон Югов – министър на вътрешните работи, Петко Стайнов – министър на външните работи, и Димитър Михалчев – посланик на България в СССР. Делегацията идва по покана на Сталин за провеждане на консултации по повод на практическото приложение на решенията на Московската конференция на министрите на външните работи – Молотов, Бърнс и Бевин. На тази конференция, влязла в историята като Московското съвещание, където се обсъждат въпросите за мирните договори със съюзниците и сателитите на хитлеристка Германия, американската и английската делегация настояват като условие за сключването на мирен договор с България демократизирането на режима в България. Препоръчва се на българите да вклю-

чат в състава на правителството и двама представители на опозицията. По този повод бива изпратен спешно в България и заместник-министърът на външните работи на СССР А. Я. Вишински. Той трябва да разясни и приложи в България решението на Московското съвещание. От този документ за пръв път научаваме, че и Васил Коларов е бил в Москва по това време и е присъствал на приема, който Сталин дава в чест на българската делегация.

19 Вж. бележка № 18.

20 През декември 1948 г. е проведен Петият конгрес на БКП. Приет е първият петгодишен план. Секретарят на ЦК на БКП е арестуван, съден и осъден на смърт като „враг и шпионин“. Службите за сигурност с помощта на КГБ се готвят да открият „голям, нов заговор“ в България с антисъветска насоченост. Г. Димитров умира на 2 юли 1949 г., Васил Коларов е тежко болен. Той ще почине малко след това. Избира се ново държавно и партийно ръководство. То трябва да се представи пред Сталин и да се консултира откъде и с какво да се започне строителството на социализма. Ето колко много проблеми трябва да се разгледат и затова Политбюро на ЦК на БКП решава да изпрати делегация в Москва. Два дни продължават срещите и разговорите със Сталин. Делегацията начело с новия генерален секретар Вълко Червенков се завръща и бързо свиква пленум, за да се отчете. Указанията на Сталин имат императивен характер. Неговите съвети носят отрицателен знак. Сталин подчертава, въпреки че това не се спазва, съветският модел на социализма не изисква непременно механично пренасяне и използване на съветския опит в партийното и държавното строителство. Значението на документа се състои в това, че той отразява повратно време. Отрицателните последици от култа на Сталин в България са осъдени.

От документа ясно личи грижата на Сталин да се засили отбранителната способност на България, да се защитят териториалната цялост и границите на България. Стопанската и техническата помощ. Тя не може да се отрече, когато тези факти обективно се преценяват. Независимо от субективните намерения и цели на Сталин той съветва България да се развива като силна индустриална държава и предлага конкретна помощ.

1 Курсивът е на В. Коларов.

2 * Курсивът навсякъде е на Тр. Костов.

3 * Навсякъде курсивът е на Г. Димитров

4 * Така Г. Димитров нарича Сталин.

5 * Навсякъде курсивът е на Г. Димитров.

6 * След смъртта на Г. Димитров Васил Коларов е председател на Министерския съвет и министър на външните работи. В духа на тези указания министър-председателят и подпредседателите на Министерския съвет В. Червенков, Добри Терпешев и Антон Югов са освободени като министри на отделни ведомства.